

Examen VWO

2024

tijdvak 2
woensdag 19 juni
13.30 - 16.30 uur

aardrijkskunde

Bij dit examen hoort een kaartenkatern.

Dit examen bestaat uit 33 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 65 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 – Landenvergelijking MINT-landen

Bij deze opgave horen de bronnen 1 tot en met 4.

Gebruik bron 1 en het kaartenkatern.

Van de MINT-landen heeft Indonesië de gunstigste ligging om tot verdere economische ontwikkeling te komen. Door deze economische ontwikkeling zal de samenstelling van de beroepsbevolking veranderen.

2p 1 Geef aan

- waarom Indonesië een gunstige ligging heeft om tot verdere economische ontwikkeling te komen;
- welke verandering in de samenstelling van de beroepsbevolking zal optreden door de verdere economische ontwikkeling.

Gebruik de bronnen 1 en 2.

Van de MINT-landen heeft Nigeria op dit moment een ongunstige demografische opbouw om tot economische ontwikkeling te komen.

2p 2 Leg uit dat Nigeria op dit moment een ongunstige demografische opbouw heeft om tot economische ontwikkeling te komen.

Je uitleg moet een oorzaak-gevolgrelatie bevatten.

Gebruik bron 3.

1p 3 Geef het verband tussen de economische complexiteit en het bnp per hoofd van een land.

Gebruik de bronnen 3 en 4.

Stelling: Mexico is ondanks een hogere economische complexiteit economisch kwetsbaarder dan Turkije.

2p 4 Ben jij het eens of oneens met deze stelling?

Onderbouw je keuze met twee argumenten.

Bij het opstellen van landenlijstjes als BRIC en MINT worden niet vanuit alle dimensies kenmerken meegewogen.

2p 5 Beredeneer dat de bruikbaarheid van dergelijke lijstjes in de geografie daardoor beperkt is.

Opgave 1 – Landenvergelijking MINT-landen

bron 1

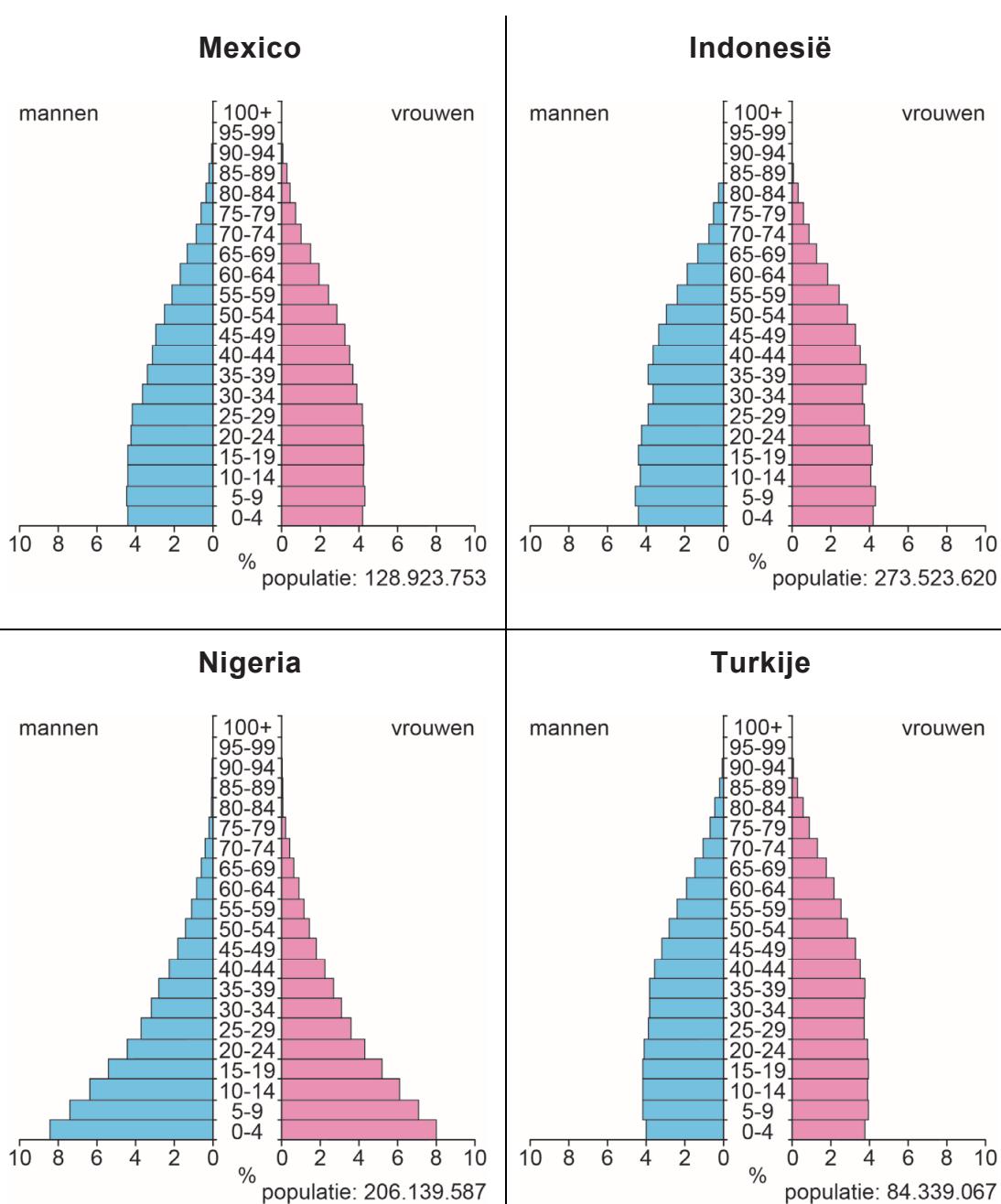
De MINT-landen

De bedenker van de term BRIC-landen, de voormalige econoom Jim O'Neill van investeringsbank Goldman Sachs, is in 2013 met een nieuw landenlijstje gekomen om groeimarkten aan te duiden die economisch kansrijk zijn: de MINT-landen. De landen Mexico, Indonesië, Nigeria en Turkije hebben het potentieel om tot het ontwikkelingsniveau van de BRIC-landen te komen.

Volgens O'Neill maken deze landen de komende twintig jaar een gunstige demografische ontwikkeling door. Bovendien ziet hij 'interessante economische perspectieven' voor de MINT-landen.

Ligging MINT-landen

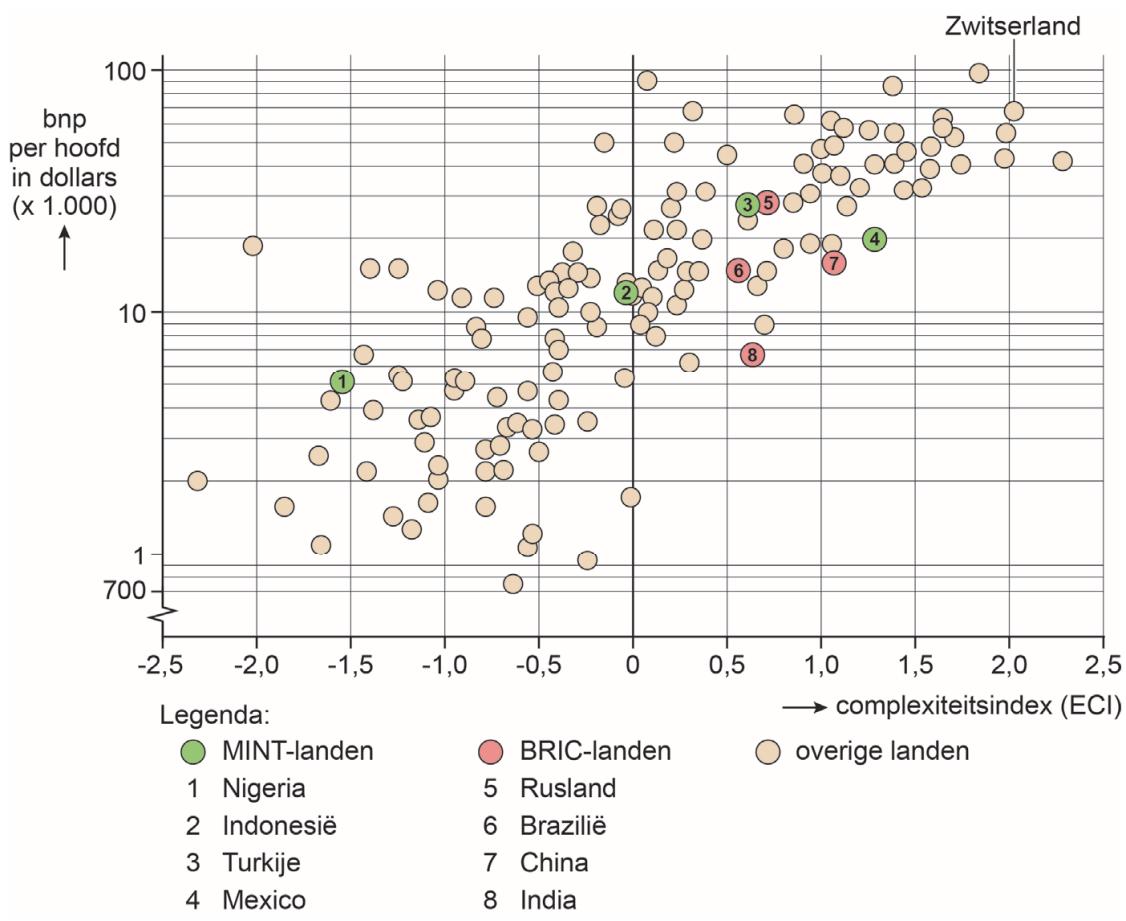

bron 2**Leeftijdsdiagrammen van de vier MINT-landen (2020)**

bron 3

De economische complexiteit en bnp per hoofd van de MINT-landen en de BRIC-landen (2019)

De Economic Complexity Index (ECI) is een maatstaf voor de mate van ontwikkeling van grote economieën. Om de economische complexiteit te meten wordt gekeken naar wat de landen exporteren en hoe uniek deze export is. Zwitserland scoort op deze rangorde hoog omdat het veel verschillende hoogwaardige producten exporteert die door andere landen niet of nauwelijks geëxporteerd worden.

bron 4

Economische kenmerken van de MINT-landen

	Mexico	Indonesië	Nigeria	Turkije
bnp per hoofd in dollars (x 1.000)	19,8	11,8	5,1	28,3
belangrijkste handels- partners export	Verenigde Staten 80%	China 14% Verenigde Staten 11% Japan 11%	India 31% Verenigde Staten 12% Spanje 7%	Duitsland 10% Verenigd Koninkrijk 6% Verenigde Arabische Emiraten 6%
belangrijkste export- producten	productiegoederen, electronica, auto's en auto- onderdelen, olie en olieproducten	minerale grondstoffen, dierlijke en plantaardige vetten (palmolie), elektrische machines, rubber	olie en olieproducten, cacao, rubber	kleding, voedings- middelen, metaal, transportmiddelen

Opgave 2 – Digitalisering in Afrika

Bij deze opgave horen de bronnen 5 en 6.

Gebruik bron 5.

Hieronder staan drie uitspraken.

Uitspraak 1: in Afrika bestaat een verband tussen het aantal simkaarten per 100 inwoners en het percentage internetgebruikers van de totale bevolking.

Uitspraak 2: door digitalisering nemen de absolute afstanden in Afrika af.

Uitspraak 3: verstedelijking en analfabetisme versnellen de digitalisering in Afrika.

- 2p **6** Geef van elke uitspraak aan of die juist of onjuist is.

Gebruik bron 5.

In centrumlanden zijn telefoons met een abonnement de populairste manier van mobiele telefonie. In Afrika wordt veel vaker gebruikgemaakt van prepaid simkaarten dan van abonnementen.

- 2p **7** Beredeneer waarom het gebruik van prepaid simkaarten goed aansluit op de economische situatie in Afrika.

Gebruik bron 6.

Hubs als Konza Technopolis zullen op langere termijn cruciaal zijn voor de verdere ontwikkeling van Afrika.

- 2p **8** Geef hiervoor twee redenen.

Gebruik de bronnen 5 en 6.

- 2p **9** Beredeneer waarom door de ontwikkeling van Konza Technopolis de economische ongelijkheid op verschillende schaalniveaus kan toenemen.

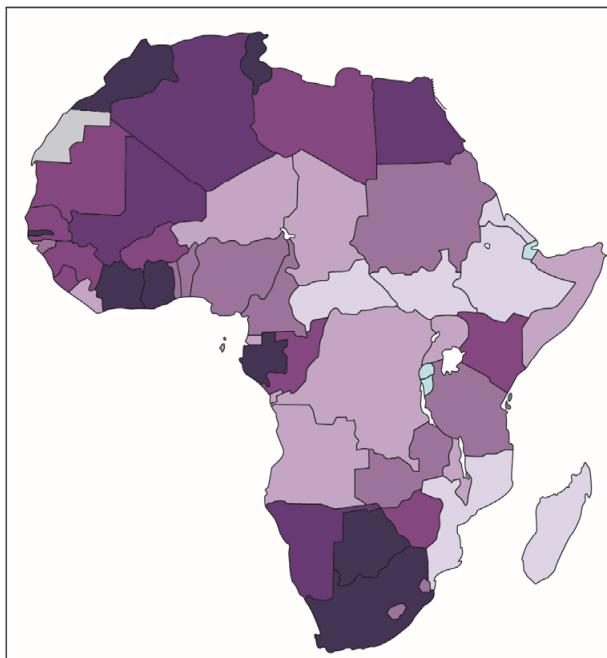
Opgave 2 – Digitalisering in Afrika

bron 5

Digitalisering in Afrika

Mobiele telefonie is de populairste vorm van communicatie in Afrika en het aantal internetgebruikers is er sinds 2010 meer dan verviervoudigd. Deskundigen voorspellen dat rond 2025 nog eens 300 miljoen mensen in Afrika digitaal verbonden zullen zijn en dat het dataverkeer er vertenvoudigt.

Aantal SIM-kaarten

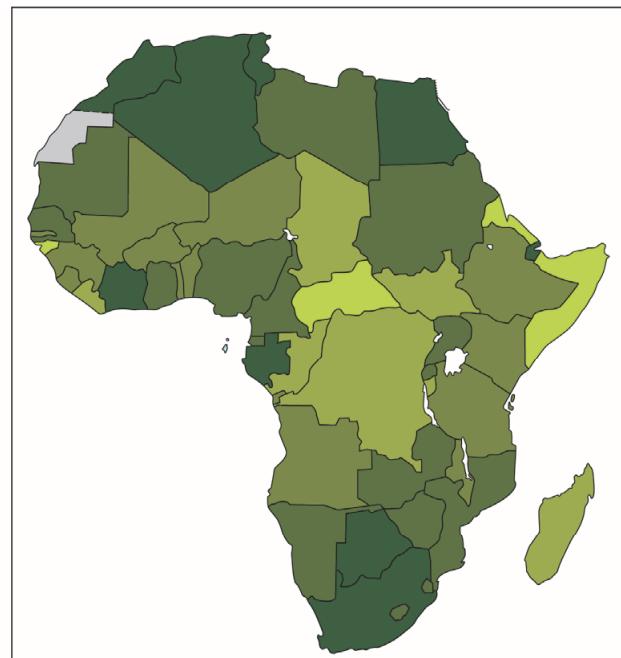

Legenda:

aantal per 100 inwoners, 2017

10 - 40	101 - 120
41 - 60	meer dan 120
61 - 80	61 - 80
81 - 100	81 - 100

Internetgebruikers

Legenda:

% van de totale bevolking, 2017

0 - 5,0	20,1 - 40,0
5,1 - 10,0	40,1 - 70,0
10,1 - 20,0	10,1 - 20,0

bron 6

Nairobi: 'Silicon Savannah'

De Keniaanse hoofdstad Nairobi is de afgelopen tien jaar uitgegroeid tot een centrum van digitale innovatie in Afrika. De Keniaanse overheid haakt in op deze ontwikkelingen en heeft ten zuiden van Nairobi een technologiehub gepland: Konza Technopolis. De hub moet technologiebedrijven aantrekken, zoals softwareontwikkelaars, datacentra en callcenters. In de hub komen woningen, hotels en winkelcentra. Verder zijn er plannen voor een universiteitscampus, (internationale) scholen en ziekenhuizen. In 2019 is het eerste gebouwcomplex opgeleverd.

Artist's impression van de eerste fase van Konza Technopolis

Opgave 3 – Geschiedenis van de platentektoniek

Bij deze opgave horen de bronnen 7 tot en met 10.

Hieronder staan drie beschrijvingen die te maken hebben met de theorie van de platentektoniek.

Beschrijving a: omhooggerichte convectiestromen onder de oceanische korst zorgen hier voor *ridge push*.

Beschrijving b: de langgerekte, diepe delen in de oceaan die ontstaan op plaatsen waar door *slab pull* de oceanische korst de mantel ingetrokken wordt.

Beschrijving c: de aardkorst en het bovenste deel van de mantel die als één geheel bewegen.

- 2p 10 Noteer de letters a, b en c onder elkaar op je antwoordblad.
Schrijf achter elke letter het begrip dat beschreven wordt.

Gebruik de bronnen 7 en 8.

De ligging en ouderdom van gebergten aan de randen van het noordelijk deel van de Atlantische Oceaan zijn een bewijs voor de theorie van de platentektoniek.

- 2p 11 Beredeneer dat aardwetenschappers deze ligging en ouderdom als bewijs gebruikten om de theorie van de platentektoniek te onderbouwen.

Gebruik bron 9.

Aan de randen van de Grote Oceaan liggen delen van de aardkorst die sterk vervormd worden.

- 1p 12 Welk proces zorgt op deze plekken voor deze sterke vervorming?

Gebruik de bronnen 9 en 10.

Op de kaart in bron 9 staan met de letters a tot en met d vier locaties aangegeven. Locatie a is Hawaii. In bron 10 staan acht beweringen over deze locaties.

- 3p 13 Noteer de letters a tot en met d onder elkaar op je antwoordblad.
Schrijf achter elke letter de cijfers van de twee beweringen die daarbij horen.

Opgave 3 – Geschiedenis van de platentektoniek

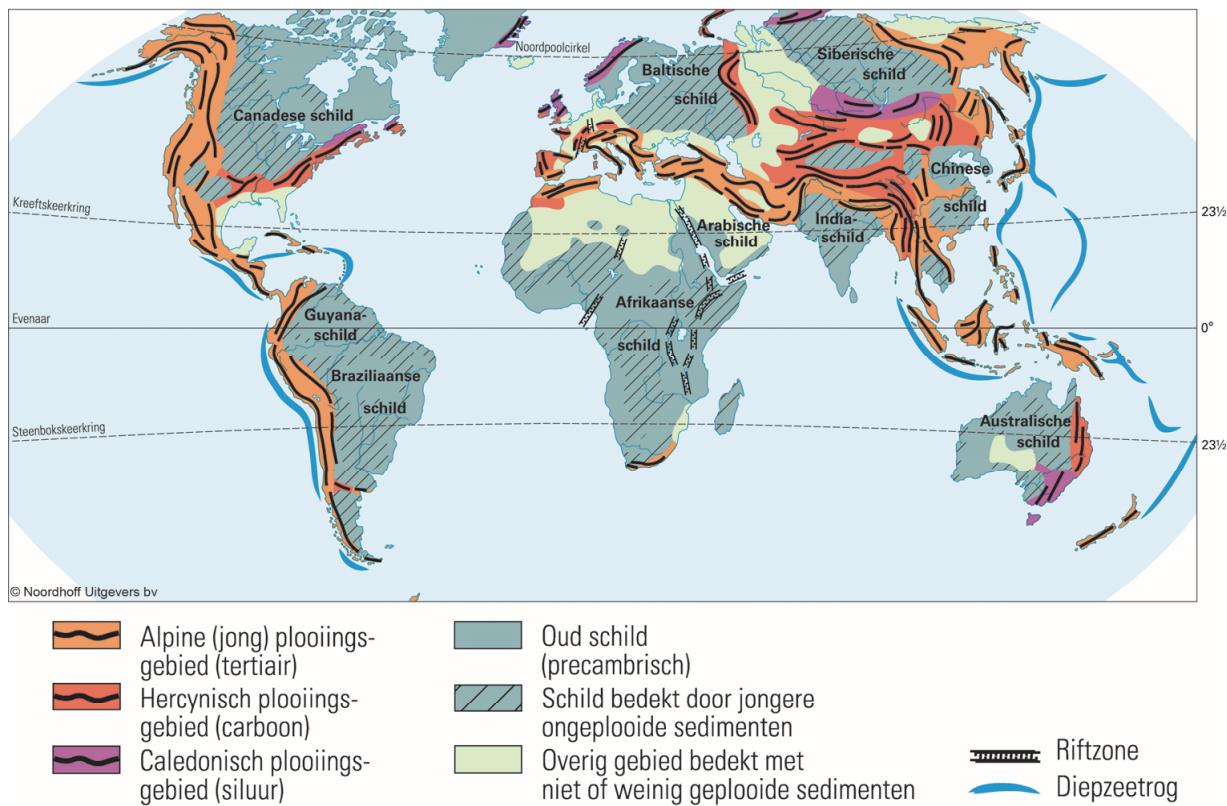
bron 7

Een revolutie in de aardwetenschappen

In 1973 schreef de Britse professor in de geologie Anthony Hallam het populair wetenschappelijke boek over platentektoniek *Een revolutie in de geologie*. In het voorwoord schrijft hij: "De afgelopen jaren zijn wat betreft de aardwetenschappen buitengewoon boeiend geweest om mee te maken. Nieuwe stoutmoedige denkbeelden met betrekking tot de fundamentele aspecten van de structuur en de evolutie van onze planeet zijn op allerlei manieren getoetst en tot algemene tevredenheid bevestigd."

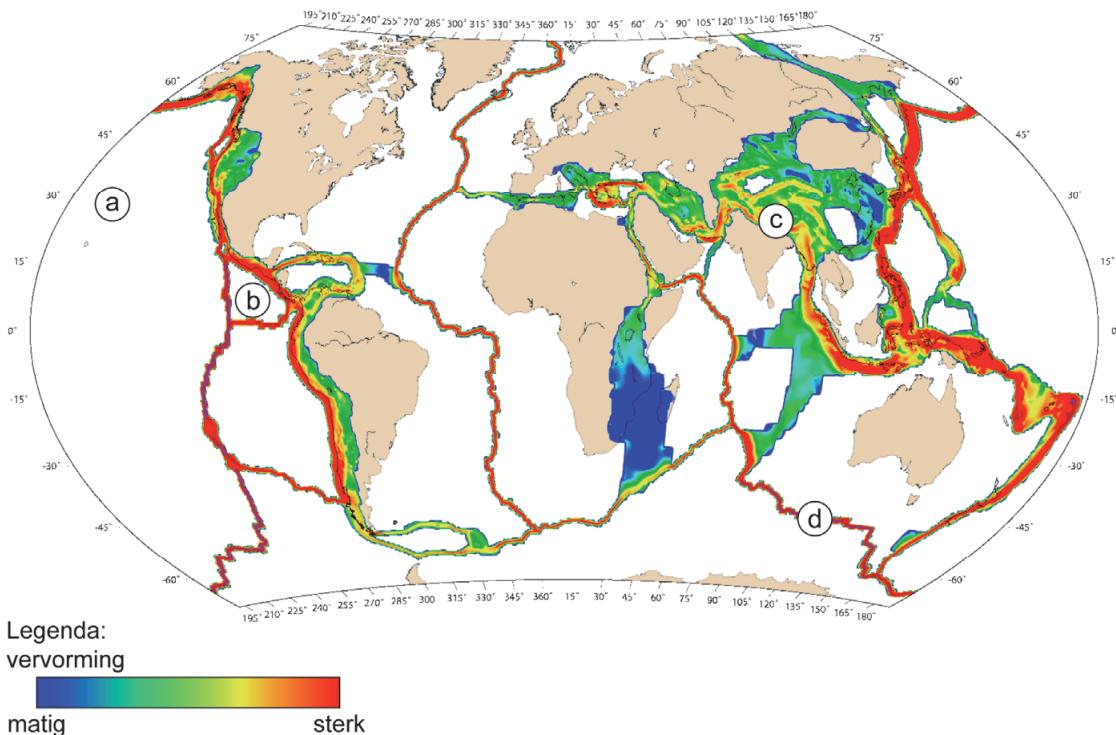
bron 8

Geologische bouw en gebergtevorming

bron 9

De vervorming van de aardkorst

bron 10

Acht beweringen over de locaties a tot en met d in bron 9

- 1 Een divergente plaatgrens zorgt op deze plek voor een lange rij actieve onderzeese vulkanen.
- 2 Hier ligt één actieve vulkaan, maar onder water ligt een lange rij uitgedooofde vulkanen.
- 3 In dit deel speelt *slab pull* een grote rol bij de plaatbeweging.
- 4 Hoog in de bergen vind je hier fossielen van planten en dieren die op de zeebodem van een verdwenen oceaan leefden.
- 5 In juni 2018 verloren tientallen mensen het leven door pyroclastische stromen na een heftige vulkaanuitbarsting.
- 6 Toeristen komen hier elke dag kijken naar de lavastromen die rustig in zee stromen.
- 7 Aan weerszijden van de plaatgrens liggen op gelijke afstand van de plaatgrens gesteenten van dezelfde ouderdom.
- 8 In 2015 vielen in dit gebergte duizenden doden als gevolg van een catastrofale aardbeving. Een van de hoofdsteden in dit gebergte ligt sinds de aardbeving 1 meter hoger en is 2 meter verschoven.

Opgave 4 – Overstromingen in Venetië

Bij deze opgave horen de bronnen 11 en 12.

Gebruik bron 11 en het kaartenkatern.

Acqua alta in de Golf van Venetië ontstaat bij een combinatie van natuurlijke oorzaken.

- 3p 14 Beschrijf in drie stappen het ontstaan van *acqua alta* in de Golf van Venetië.
Je beschrijving moet
- twee natuurlijke oorzaken van hoogwater op zee bevatten;
 - een kenmerk van de vorm van de Adriatische Zee bevatten.

Gebruik bron 11.

Bij Venetië is sprake van absolute en relatieve zeespiegelstijging. Deze zeespiegelstijging heeft oorzaken op verschillende schaalniveaus.

- 2p 15 Geef voor Venetië een oorzaak van
- de relatieve zeespiegelstijging op regionaal schaalniveau;
 - de absolute zeespiegelstijging op een hoger schaalniveau.

Gebruik de bronnen 11 en 12.

Er is een terugkerende discussie over de vraag op welke hoogte van het zeewater de kleppen in de onderwaterpoorten gesloten moeten worden.

- 2p 16 Beredeneer dat in deze discussie belangen vanuit verschillende dimensies met elkaar botsen.

Opgave 4 – Overstromingen in Venetië

bron 11

Acqua alta in Venetië

Venetië ligt in het noorden van Italië in een lagune. Een smalle landtong scheidt het water in de lagune van de Golf van Venetië, het noordelijkste deel van de Adriatische Zee.

Venetië is altijd al kwetsbaar geweest voor overstromingen. Dat komt door hoogwater in de Golf van Venetië en treedt vooral op in de periode oktober – april. Dit hoge water in de Golf van Venetië (en dus ook in de lagune van Venetië) wordt door de Italianen *acqua alta* genoemd.

De laatste decennia neemt het aantal overstromingen in Venetië ook door menselijk handelen toe.

San Marcoplein in Venetië tijdens een overstroming in 2019

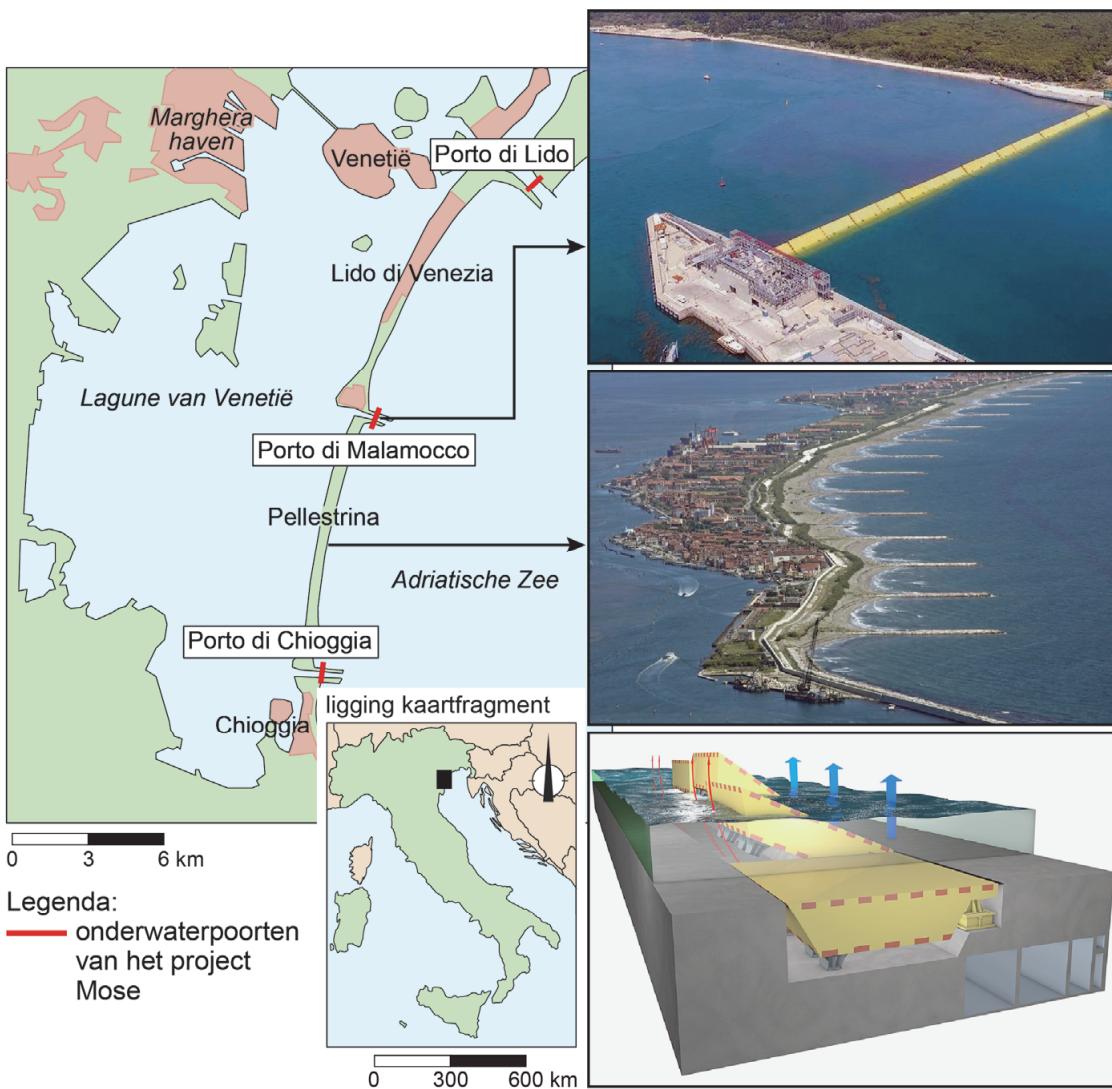

bron 12

Het MOSE-project

In 2020 zijn voor de kust van Venetië beweegbare waterkeringen in gebruik genomen. Om de waterstand in de lagune van Venetië laag te houden, worden bij een waterstand van meer dan 0,9 meter boven het normale peil de kleppen in de onderwaterpoorten tussen de drie openingen in de landtong omhoog gezet.

Het MOSE-project bij Venetië

Opgave 5 – Grondstoffen in Suriname

Bij deze opgave horen de bronnen 13 en 14.

Gebruik het kaartenkatern.

Suriname is rijk aan de natuurlijke hulpbronnen bauxiet en aardolie.

- 2p 17 Geef aan waardoor juist in Suriname
- bauxiet kon ontstaan;
 - aardolie kon ontstaan.

Gebruik de bronnen 13 en 14.

Suriname is ook rijk aan goud.

- 2p 18 Geef aan dat bij de winning van goud in Suriname op twee verschillende schaalniveaus sprake is van *landgrabbing*.

Gebruik bron 14.

De mijnbouw is voor Suriname van groot economisch belang. De handelsbalans van Suriname is echter kwetsbaar.

- 2p 19 Geef twee aanwijzingen uit de bron waaruit blijkt dat de handelsbalans van Suriname kwetsbaar is.

Gebruik bron 13 en het kaartenkatern.

De kleinschalige en traditionele goudwinning is voor Suriname schadelijker dan de grootschalige goudwinning door multinationals.

- 3p 20 Geef hiervoor drie redenen, elk vanuit een andere dimensie.

Opgave 5 – Grondstoffen in Suriname

bron 13

Goud in Suriname

De Wereldbank plaatste Suriname in 1995 op basis van beschikbare natuurlijke hulpbronnen op de zeventiende plek op een lijst van de potentieel rijkste landen. Goud en hout zijn in overvloed aanwezig. Ze vormen de basis van de Surinaamse economie, samen met aardolie en bauxiet.

Vanaf de jaren zeventig trok Suriname steeds meer goudzoekers. Vooral garimpeiros – illegale Braziliaanse goudzoekers – trokken het binnenland van Suriname in op zoek naar goud. Bijna 80% van de traditionele mijnbouw wordt nog steeds door deze groep mensen gedaan, terwijl de lokale bevolking (marrons) amper vertegenwoordigd is in de mijnbouw. Bij de traditionele goudwinning wordt giftig kwik gebruikt om het goud van het erts te scheiden.

Sinds de jaren negentig ontstond ook bij buitenlandse multinationals goudkoorts in Suriname. De overheid wees enkele exploitatiegebieden aan voor grootschalige mijnbouw, zoals de Rosebel-goudmijn. Deze mijn is voor 95% in handen van een Canadees bedrijf en voor 5% in handen van de Surinaamse staat.

Traditionele mijnbouw

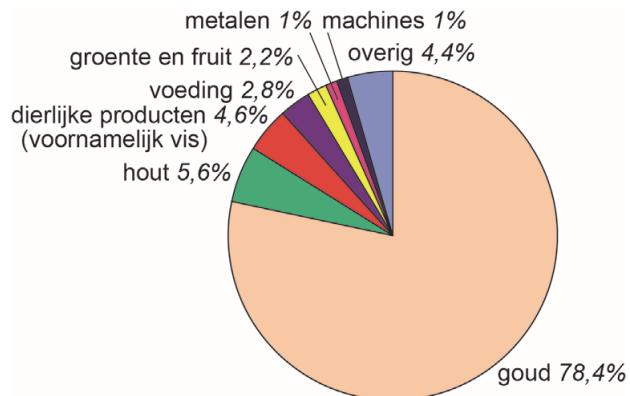

Rosebel-goudmijn

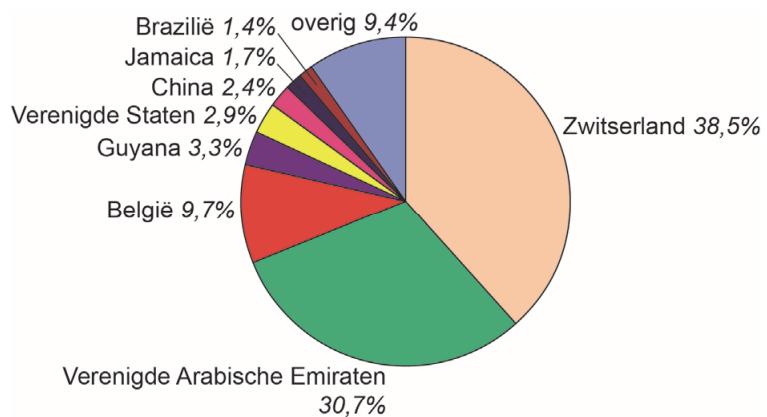

bron 14

Exportproducten van Suriname (2019)

Exportbestemmingen van Suriname (2019)

Opgave 6 – Sociale ongelijkheid en de politieke toekomst van Zuid-Amerika

Bij deze opgave horen de bronnen 15 tot en met 17.

Gebruik de bronnen 15 en 16.

Hieronder staan drie uitspraken.

- Uitspraak 1: in het land met de laagste welvaart is de sociale ongelijkheid het grootst.
- Uitspraak 2: in landen waar rechtse regeringen lang aan de macht geweest zijn, is de sociale ongelijkheid groter dan in landen waar linkse regeringen lang aan de macht geweest zijn.
- Uitspraak 3: het gemiddelde inkomen van het grootste Zuid-Amerikaanse land is ongeveer gelijk aan het gemiddelde van alle landen in de grafiek.

- 2p 21 Geef van elke uitspraak aan of die juist of onjuist is.

Gebruik het kaartenkatern.

Het beeld van Zuid-Amerika is in de loop van de tijd veranderd van een werelddeel met instabiele corrupte landen met een grote sociale ongelijkheid tot een werelddeel met politiek en economisch meer stabiele landen.

- 2p 22 Geef aan
- welk Zuid-Amerikaans land de laatste jaren politiek en economisch het minst stabiel is;
 - waarom in Zuid-Amerika Frans-Guyana politiek en economisch het meest stabiel is.

Gebruik bron 17.

- 1p 23 Noteer de letters van de toekomstscenario's a, b en d op je antwoordblad. Schrijf achter elke letter de juiste regeringsvorm uit bron 17.

Gebruik bron 17.

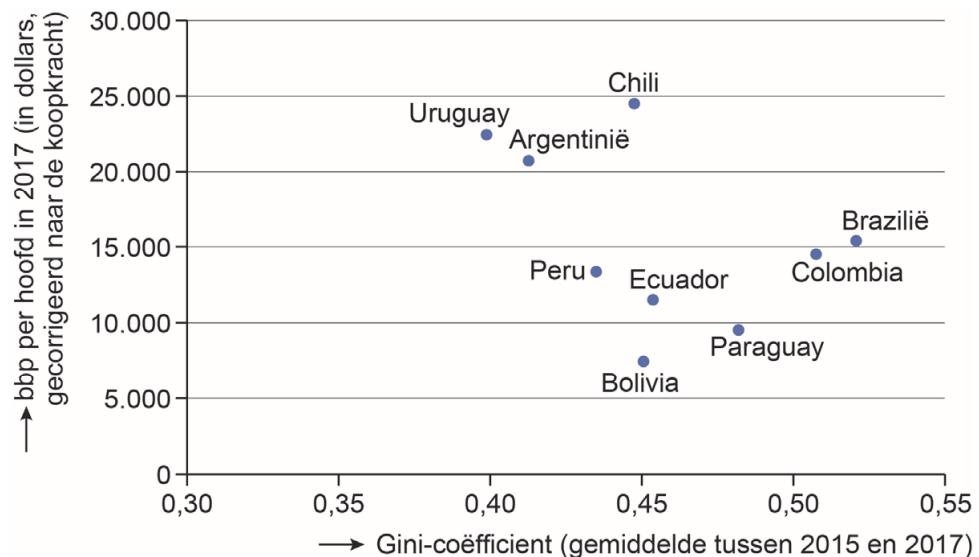
Het toekomstscenario 'dictatuur' is voor Zuid-Amerikaanse landen niet waarschijnlijk.

- 2p 24 Beredeneer dat het sociaal-economisch beleid dat veel Zuid-Amerikaanse landen eind twintigste eeuw zijn gaan voeren dit toekomstscenario niet waarschijnlijk maakt.

Opgave 6 – Sociale ongelijkheid en de politieke toekomst van Zuid-Amerika

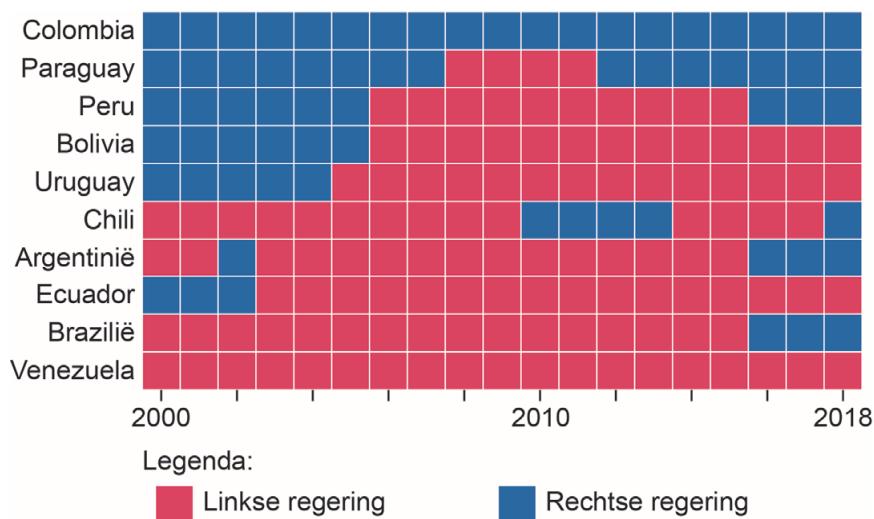
bron 15

Welvaart en sociale ongelijkheid in een aantal Zuid-Amerikaanse landen

bron 16

Linkse en rechtse regeringen in Zuid-Amerika

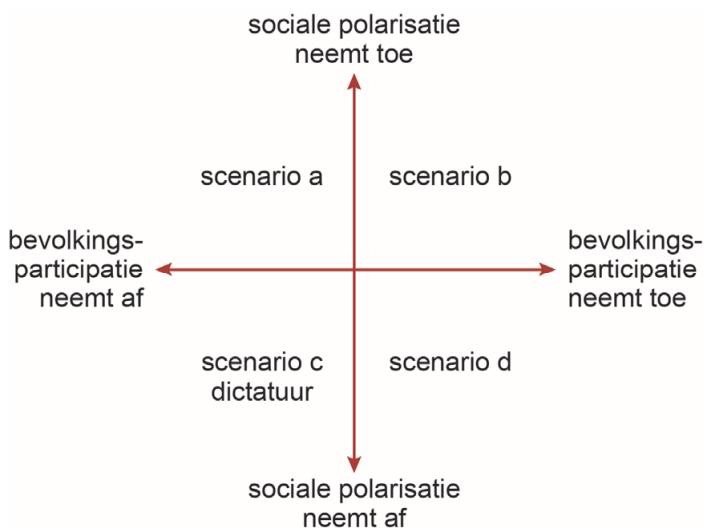

bron 17

Politieke toekomstscenario's voor Zuid-Amerika

De meeste Zuid-Amerikaanse landen hebben sinds de dekolonisatie in het algemeen vier regeringsvormen gekend. Na de dekolonisatie hadden veel landen in eerste instantie een oligarchisch systeem. Daarna volgde een periode waarin het populisme de boventoon voerde. In de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw hadden veel landen een dictoriaal regime. De laatste decennia hebben de meeste landen een democratisch gekozen regering.

Deze democratieën kunnen blijven bestaan, maar er zijn ook toekomstscenario's denkbaar waarbij de eerdere drie regeringsvormen (oligarchie, populisme, dictatuur) weer terugkomen. Dit hangt af van een aantal factoren, onder andere of de sociale polarisatie toeneemt of afneemt, en hoe de bevolkingsparticipatie zich ontwikkelt.

Opgave 7 – De Waal bij Ewijk

Bij deze opgave horen de bronnen 18 en 19.

Hieronder staan een jaartal en drie begrippen die te maken hebben met het waterbeheer in Nederland door de tijd heen.

- a 1995
- b Tweede Deltacommissie
- c kanalisatie
- d Ruimte voor de Rivier

1p 25 Schrijf de letters van het jaartal en de drie begrippen in de juiste chronologische volgorde van vroeger naar later.

Gebruik bron 18.

Door de aanleg van kribben kwamen dijkdoorbraken als gevolg van ijssdammen niet meer voor.

2p 26 Leg dit uit.
Je uitleg moet een oorzaak-gevolgrelatie bevatten.

De laatste decennia zijn de kribben in de Waal aangepast. Hierdoor is de overstromingskans in de winter – als de Waal veel water afvoert – kleiner geworden.

3p 27 Geef

- de aanpassing die aan de kribben gedaan is om de overstromingskans te verkleinen;
- twee oorzaken waardoor de Waal in de winter meer water afvoert dan in de andere seizoenen.

Gebruik bron 19.

Bij de herinrichting van de Ewijkse Plaat is gekozen niet het hele gebied af te graven, maar de herinrichting zo uit te voeren dat bij laagwater geulen droog komen te staan.

2p 28 Beredeneer vanuit de dimensie natuur waarom gekozen is niet de hele Ewijkse Plaat af te graven, maar in plaats daarvan geulen te graven.

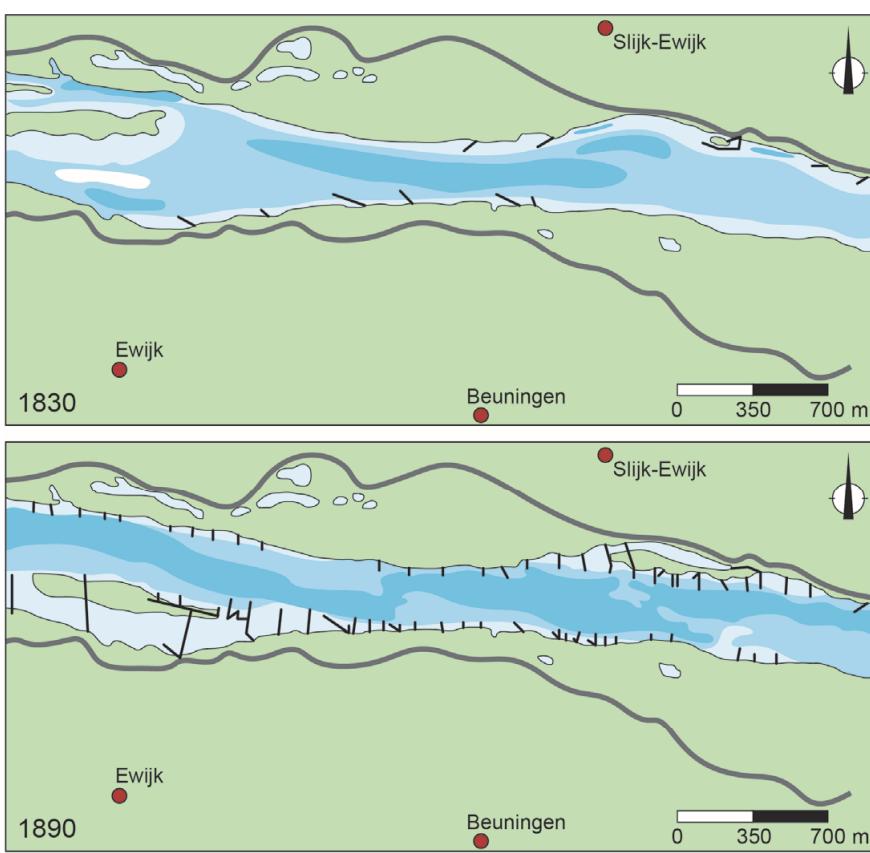
Opgave 7 – De Waal bij Ewijk

bron 18

Normalisatie van de Waal bij Ewijk

In de negentiende eeuw zijn delen van het rivierengebied een aantal keer overstroomd, doordat de dijken doorbraken. In strenge winters waren deze dijkdoorbraken vaak het gevolg van ijsdammen. Dat zijn ophopingen van opgestuwde drijfijss die de afvoer blokkeren. Tussen 1830 en 1890 werden de grote rivieren door de aanleg van kribben en strekdammen genormaliseerd. Dijkdoorbraken als gevolg van ijsdammen kwamen daarna niet meer voor.

Historische situaties van de Waal bij Ewijk, ten westen van Nijmegen

Legenda:

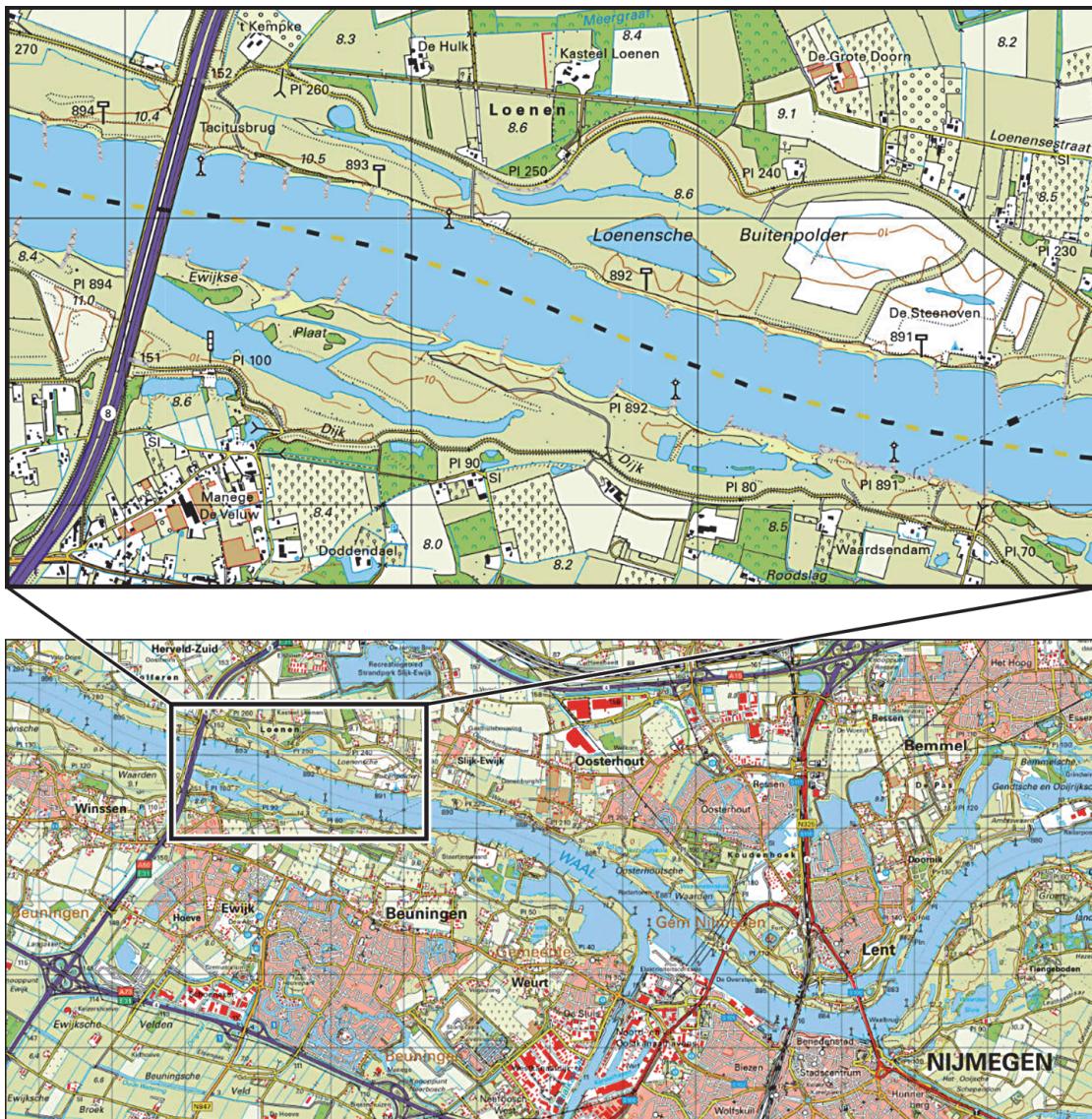
waterdiepte in m bij normale afvoer

0 - 1 1 - 2 meer dan 2 — dijk — krib

bron 19

Hoogwaterveiligheid en natuurontwikkeling op de Ewijkse Plaat

Om meer ruimte voor de rivier te maken, zijn bij de Ewijkse Plaat maatregelen genomen. In eerste instantie zou de hele Ewijkse Plaat afgegraven worden, maar later is gekozen om geulen in de plaat aan te leggen. De aanleg van de geulen zorgt voor evenveel waterstandsdaling als het afgraven van de hele Ewijkse Plaat.

Opgave 8 – Hebben bloemkoolwijken de eeuwige jeugd?

Bij deze opgave horen de bronnen 20 en 21.

Gebruik bron 20.

De grootschalige suburbanisatie aan het einde van de jaren zestig en in de jaren zeventig werd veroorzaakt door de demografische en de sociaaleconomische situatie in Nederland in die periode.

- 2p **29** Geef een beschrijving van de demografische en de sociaaleconomische situatie in Nederland in die periode waardoor grootschalige suburbanisatie optrad.

In de jaren zeventig vond in de grote steden ondanks de leegloop toch grootschalige woningbouw plaats. Deze woningbouw voorkwam de suburbanisatie echter niet.

- 2p **30** Geef aan
- welk woningtype in de jaren zeventig vooral in de grote steden gebouwd werd;
 - waarom deze woningbouw de suburbanisatie niet voorkwam.

Gebruik bron 21.

Groeikernen bestaan voor een groot deel uit bloemkoolwijken.

- 2p **31** Geef **drie** kenmerken van de fysiek-ruimtelijke structuur van de woonomgeving van bloemkoolwijken.

Bloemkoolwijken in nieuwe groeikernen zijn in het algemeen meer vergrijsd dan bloemkoolwijken in de oorspronkelijke grote steden. Door vergrijzing neemt de functionaliteit van bloemkoolwijken af.

- 1p **32** Geef aan waarom door vergrijzing de functionaliteit van bloemkoolwijken afneemt.
- 2p **33** Beredeneer waarom bloemkoolwijken in nieuwe groeikernen meer vergrijsd zijn dan bloemkoolwijken in de oorspronkelijke grote steden.

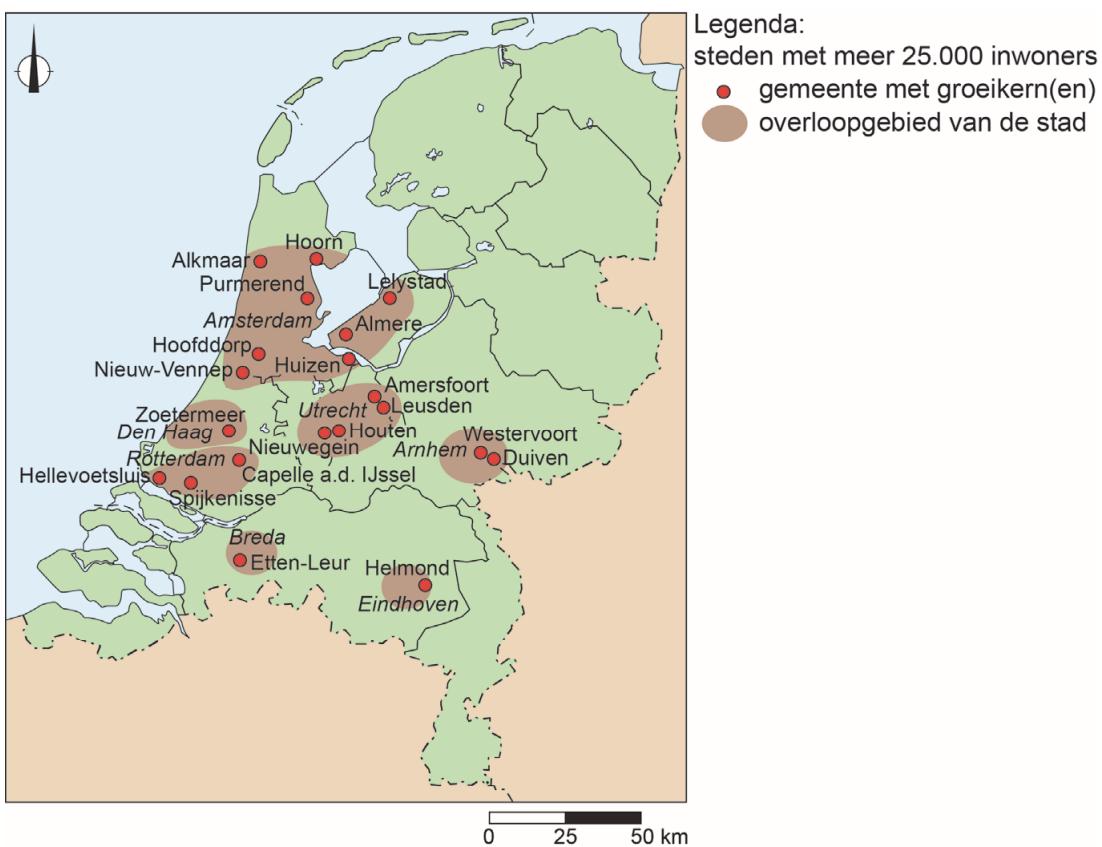
Opgave 8 – Hebben bloemkoolwijken de eeuwige jeugd?

bron 20

Groeikernenbeleid

Vanaf het einde van de jaren zestig begonnen Nederlandse grote steden leeg te lopen. Er dreigde een ongecontroleerde suburbanisatie die ten koste zou gaan van de groene ruimte in de plattelandsgebieden. Groeikernen vormden het antwoord op dit ruimtelijke vraagstuk. Planologen kwamen met het plan van 'gebundelde deconcentratie'. De leegloop van grote steden moest worden opgevangen door satellietsteden die vanaf 1972 'groeikernen' werden genoemd. Na 1980 nam de groei in de groeikernen af, omdat de grote steden zelf weer wilden groeien in plaats van de leegloop naar de groeikernen te ondersteunen.

Groeikernen in Nederland

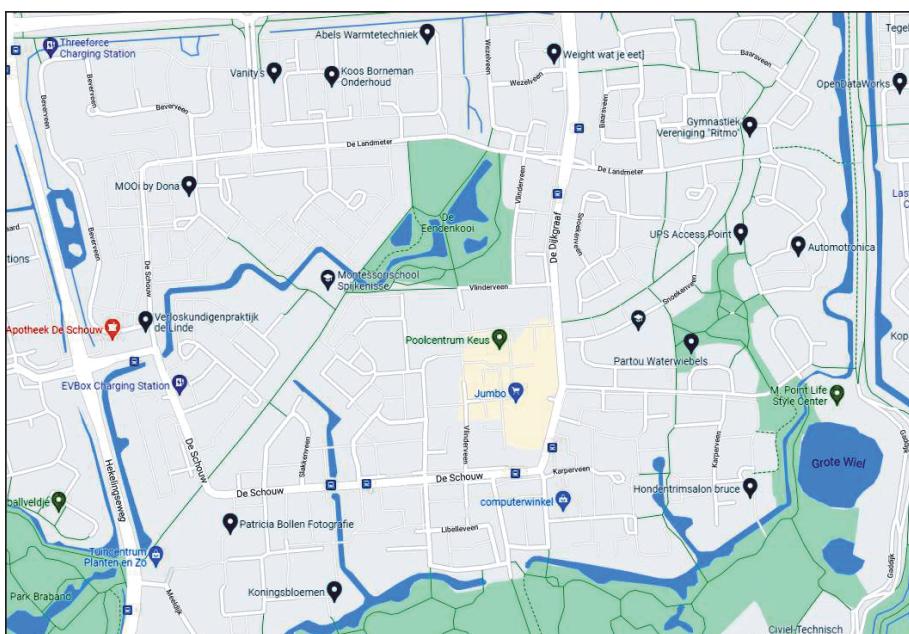
bron 21

Bloemkoolwijken

In de periode 1975 – 1985 werden in zowel de grote steden als in de nieuwe groeikernen bloemkoolwijken gebouwd. Deze verkeersluwe, groene – en daarmee gezinsvriendelijke – wijken behoren in de steden tegenwoordig tot de wijken met het hoogste aandeel kinderen.

In groeikernen zijn bloemkoolwijken vaak juist vergrijsd. De wijk verliest daardoor haar oorspronkelijke functie. In leefbaarheidsonderzoeken scoren bloemkoolwijken daarom vaak laag, terwijl de wijken door de bewoners vaak wel hoog gewaardeerd worden.

Waterland, een bloemkoolwijk in de groeikern Spijkenisse

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.